

O gij die verlangend ...

"O gij die verlangend om te luisteren in een klein bootje
achter mijn schip aan zijt gevaren , terwijl het zingend zijn
weg vervolgt , keer terug naar de stranden vanwaar gij zijt
vertrokken : begeef u niet in volle zee , want misschien zult
ge mij daar kwijt raken en verdwalen. Het water dat ik nu
opga , is nog nooit door iemand bevaren. Minerva blaast
mijn schip voort , Apollo zit aan het roer en de negen
Muzen geven mij door middel van de sterren de koers aan."

(Dante , Divina Comedia , Paradijs , Canto 2 , p.309)

1. Wanneer je in Albe begint te werken , zet dat alles op zijn kop , je lijkt terecht te komen in chaos , loopt verloren , weet niet direct wat doen. Dit is noodzakelijk opdat alles wat ge tevoren geleerd hebt , bevestigd zou worden zodat ge gaat zoeken , onderweg , open op wat komt , niet meer gerust , alert. Eigenlijk moeten we dit soort alertheid blijven houden en moeten we dus voldoende chaos behouden zodat we onze weg moeten blijven zoeken , zodat het u raakt , zodat je telkens weer gepakt wordt door wat er gebeurt. De ervaring die we daarbij opdoen , is dan niet wat we allemaal in onze rugzak verzamelen aan ervaringen op onze tocht om dan te kunnen zeggen hoe de dingen ineens zitten , hoe het eraan toe moet gaan , ... Het gaat dan om ervaring die afgesloten is en zelf ook sluit. Eerder gaat het hier over het varen op open zee , de boot nemen , onderweg zijn , de ander , het onbekende tegemoet en op die vaartocht uw weg zoeken afhankelijk van de getijden en weersomstandigheden. Het woordje 'er' van 'er-varen' wil dan zeggen dat ge uzelf laat bevragen daardoor , dat het u verandert en dat ge het u in die verandering eigen maakt om zo verder , anders , de open zee op te varen.

Albe staat ook collectief voor een grote uitdaging : we worden groter , de nieuwbouw is begonnen , het kwaliteitsdecreet doet zich alsmaar meer gelden en ook in het dagelijks bestuur zitten we in een grote overgang : de mensen die Albe mee gesticht hebben en nog in Booischoot gewerkt hebben , nemen niet meer de grootste verantwoordelijkheden op zich. De vraag naar een inhoudelijke draad of lijn, een kompas , is nu dus ook collectief des te actueler en zou dat moeten blijven. Dit blijven zoeken is noodzakelijk ! Daarom zijn we immers ook uitgebreid . Hadden we dit niet gedaan , dan zaten we nu stilaan in een bejaardenhuis te 'wachten' , bij wijze van spreken , op het eerste overlijden vooraleer er een nieuwe bewoner zou kunnen komen.

Lopen we verloren in Albe of zijn we aan het dolen ? Zijn we het Noorden kwijt ? Is er orde in deze chaos of is het een doolhof waar alle plaatsen op elkaar lijken , de gangen eindeloos zijn en ons nergens brengen , en elke stap in een bepaalde richting te niet wordt gedaan door de volgende zodat we nooit een stap vooruit geraken ?

2. Stagiairs of nieuw personeel krijgen al jaren als leidraad een stuk van een opleiding van Marc Ledoux uit 1992 over de principes van de institutionele psychotherapie. Deze principes stellen dat men de instelling moet verzorgen , wil men de mensen die er moeten verblijven ook kunnen verzorgen. Eerst en vooral moeten we aanwezig zijn in het dagelijks leven om iets van een convivialiteit te krijgen , aan tafel en in de leefruimte. Telkens weer moeten we ze onthalen, soms in hun eigen onmogelijkheid om er te zijn , om ze een plekje te geven waar ze kunnen zijn. Opdat ze dit plekje zouden kunnen kiezen , moeten ze vrij kunnen circuleren. Dit is echter pas mogelijk als er heterogeniteit is van mensen , ruimtes en dingen. Pas dan wordt vrije circulatie zinvol. De club maakt de koppeling tussen dit vrije circuleren en verantwoordelijkheid nemen. De bewoner werd opgenomen omdat hij zelf voor een aantal zaken niet kan zorgen en de club is er opdat hij toch zelf een aantal dingen in handen zou kunnen nemen , mee gedragen door het personeel. Dit alles is slechts mogelijk als we gaan werken tegen de negatieve gevolgen van een verticale hiërarchie (de transversaliteit) zodat het nemen van initiatieven door bewoners en personeel mogelijk wordt en we er verantwoording voor kunnen en moeten afleggen. Ons statuut (ons diploma of onze handicap) bepaalt dan ook niet wie we zijn of wat we doen in Albe. De statuten worden omgezet in verschillende functies die ook door verschillende mensen worden opgenomen zodat we , welk statuut we ook hebben , niet met een bepaalde functie kunnen worden vereenzelvigd en verschillende rollen op ons kunnen nemen. We kennen dit allemaal al , hebben het al eerder gehoord , maar raakt het ons nog ? Zijn dit nu de peilers waarop de werking van Albe is gebaseerd , alsof er eerst een model was , de peilers van de institutionele psychotherapie , en dan de concrete werking van Albe die daarnaar gevormd is ?

Er wordt zo onrecht gedaan aan Albe en hoe het ontstaan is en zich stap voor stap vormt. Albe is niet ontstaan en gevormd vanuit een bepaald model en haar peilers , maar vanuit een concrete vraag , namelijk een plaats te creëren voor één van onze huidige bewoners , de eerste , nadat hij het MPI waar hij was , moest verlaten omdat hij te oud werd. Tegelijk wou men vermijden dat hij definitief omwille van zijn zware problematiek in psychiatrie zou belanden. Hiermee wordt Albe gemaakt : een concrete vraag van of rond een bepaalde bewoner naar een verblijfplaats in een samenlevingsvorm in dialoog met de maatschappij , de familie en de psychiatrie.

Door van die vijf principes peilers van de werking te maken , wordt ook onrecht gedaan aan de opleiding van Marc Ledoux en aan de institutionele psychotherapie, die geen statisch model is met vijf peilers , maar een beweging die begonnen is rond de tweede wereldoorlog (cfr Oury, J. , II, donc. en Tosquelles, F ,revue de psychothérapie institutionnelle , nrs 2 en 3). Tosquelles , een

Catalaans psychiater , was na de Spaanse burgeroorlog gevlucht naar Frankrijk , opgepakt, van een vrachtwagen gesprongen en zo uiteindelijk in de kliniek van st. Alban terecht gekomen. Naast vele anderen was Oury daar ook naartoe getrokken. Het werk dat ze daar deden , de club die ze daar oprichtten, heeft er mee voor gezorgd dat daar , in tegenstelling tot in andere klinieken , weinig patiënten zijn gestorven in de tweede wereldoorlog. Oury is daar dan vertrokken om een psychiater te vervangen , en in een conflict met hem met de patiënten weggegaan en in een hotel getrokken om van daaruit op zoek te gaan naar een plek. Het kasteel dat hij toen vond , is dan de kliniek van Laborde geworden. Die beweging , die dynamiek , die inherent is aan ons werk , wordt stilgelegd als we van I.P. een model met vijf peilers maken. Dat raakt niet meer , stelt ons gerust in plaats van ons wakker te schudden. Het wordt als het ware een ideaal dat we kunnen aanhangen of verguizen, maar de kritische bevraging ervan raakt verloren , en daarmee ook de zin ervan , de reden , de oorsprong. Het krijgt een soort van GPS-functie en leidt ons ergens heen zonder dat we nog zien waar we zijn , zonder dat we nog aanwezig zijn in het landschap waarin we ons bewegen , zoals die Britten die naar Lille willen gaan en aankomen in de Lisse Bergen in plaats van in Rijsel. Weerspiegelt het statische van onze bewoners ook niet een beetje het statische van deze peilers ? Bevragen we onszelf en onze werking wel voldoende ?

3. Als we over de toekomst van Albe spreken , waar we heen varen , wordt dit nogal snel gekoppeld aan de nieuwbouw en de verbouwingen van het huis , maar dit blijft nogal abstract zolang het er niet staat. We komen zo tot nogal abstracte , absolute en ideologische discussies die door weinig realiteit belemmerd worden. Gaan we met gescheiden teams werken of niet , wat gaan we rond 'het' roken in Albe beslissen , ...Dit hangt ook samen met de nieuwbouw zelf. In plaats van in een huis te trekken dat reeds bestaat met zijn geschiedenis , realiteit en beperkingen , kunnen we de nieuwbouw 'ideaal' ontwerpen , maar dreigt het ook 'ideaal' te blijven en ons denken en werken (theorie en praktijk) te stollen. De toekomst wordt zo iets wat ginds ligt , dan zal gebeuren , terwijl die eigenlijk ontstaat in het openen van het heden doorheen een 'bricolage' in de realiteit , met haar beperkingen. Dit woordje 'bri-collage' (stukken-plakken) is voor mij het eerste woord waarmee we onze peilers kunnen bewerken om ze weer in beweging te brengen.

De vraag is niet alleen welke vorm de nieuwbouw als toekomst van Albe zal aannemen , maar ook en vooral welk de plaats is die de nieuwbouw nu in het heden van Albe inneemt. De oplossingen en de antwoorden die we op de huidige problemen formuleren , lijken voorlopig ... tot de nieuwbouw er is. Het is alsof we het heden telkens openen tot dan , en dan zou 'het' veranderen. De voorlopigheid en fragiliteit , de precariteit van ons werk krijgt zo een eindpunt , terwijl die voorlopigheid juist wezenlijk is. Wordt de nieuwbouw zoals die in het heden werkt niet juist die plaats die alle wezenlijke voorlopigheid dreigt weg te nemen van onze verbouwingen , beslissingen en keuzes ? Het kasteel wordt ondertussen afgewerkt , het huis wordt verbouwd tot ... het zijn definitieve vorm heeft gekregen ? ...eindelijk wel praktisch zal zijn ? De toekomst wordt zo een 'dan' , een 'daar' , ... op afstand. De problemen die zich nu stellen , kunnen we echter niet oplossen met 'de nieuwbouw' of 'de verbouwing van het huis'. We kunnen er alleen voorlopige en fragiele antwoorden op geven die voorlopig en fragiel blijven en geen definitieve vorm zullen krijgen. De precariteit van ons handelen en denken die zo verloren dreigt te gaan , is voor mij het tweede woord om onze peilers in beweging te brengen (cfr Oury , J. , Le Collectif , eerste hoofdstukken).

Die precariteit en bricollage gelden niet enkel tot het moment waarop we een definitieve oplossing op onze problemen kunnen geven , maar gelden ook niet tot in het oneindige zonder dat het er veel toe doet. Het is een noodzakelijke precariteit en bricollage om de singulariteit van onze bewoners te kunnen respecteren in een collectieve structuur. Het gaat hier om wat eigen is aan iemand en hem tegelijk anders maakt dan de anderen. Eigen-aardig : geaard in het eigene en tegelijk anders , vreemd , bijzonder (cfr Ledoux , M. , Waar zijn we toch mee bezig , p.). Deze singulariteit valt dus niet samen met iemands identiteit (zijn naam en voornaam in het bevolkingsregister) , noch met zijn plaats in de stamboom , noch met zijn persoonlijkheid (zijn karakter , capaciteiten en beperkingen). Het gaat niet om iemands zelfontplooiing , realisatie van zichzelf of andere gelijkaardige begrippen die in de mode zijn , maar eerder over hoe iemand zijn schoenen , broeken en kleren verslijt , de plooiën die dit nalaat , de geur die erin kruipt , de manier waarop iemand zich beweegt , het spoor dat hij nalaat , zijn of haar stijl , bepaalde gebaren , de toon van de stem , ...

4. Om die singulariteit in een collectieve structuur te kunnen respecteren , moeten we proberen een positie te houden in weerstand tegen al wat dit onmogelijk maakt.

Door het etiket mentale handicap wordt het drama geobjectiveerd dat zich in een gezin voltrekt bij de geboorte of bij een ongeval , wanneer ontdekt wordt dat het kind 'anders' is , ... en in die objectivering wordt het op een afstand geplaatst. De persoon wordt een object , een ding waarvoor gezorgd moet worden. Daar zit ook een financiële kant aan : de handicap maakt dat de bewoner geld krijgt van de gemeenschap en de graad van handicap bepaalt hoeveel. Dit maskeert echter heel het drama dat zich in het gezin voltrekt en dat altijd iets heeft van 'de klok tikt niet meer' , 'de tijd staat stil' , ze vallen uit de boot , varen niet mee. Er is iets van de dood dat zich daarin manifesteert en het is deze dood die geobjectiveerd wordt in de term mentale handicap en die fascineert : de blik wordt er door aangetrokken , er wordt naar gekeken.

Het zorgen voor dat object (of het proper is , goed aangekleed , goed gegeten en gedronken heeft , gezond is , ...) lukt tot op het moment dat die aanvankelijke verscheurdheid uitbreekt in een crisis van geweld die vaak zowel de schuldgevoelens als de razernij , de wanhoop van dat drama toont. Het is vaak dit moment van de crisis dat aanleiding is voor de beslissing dat de persoon in kwestie niet kan gaan werken of alleen wonen , maar opgenomen moet worden in een aparte structuur , vaak eerst via psychiatrie.

Voor die mensen die uit de boot vallen , wordt dan dus een andere boot gemaakt , een bezigheidshome , die aan de kade blijft liggen : ze worden uitgesloten uit het sociale leven (werk , huis , lief , trouwen , kinderen , ...) en daar wordt dan een home voor gemaakt waarin het verboden is om zelf geld te verdienen (...) wat dan weer wordt ingesloten in die structuur. Sociaal leven in de

zin van in uitwisseling staan met de anderen wordt dus wezenlijk uitgesloten , een soort van sociale dood dus. Daar gaat ook die blik dan terug die rol gaan spelen van kijken , bekijken , beoordelen , nu in de vorm van een personeelsruimte met ruiten van waaruit de gasten gezien kunnen worden , camera's in de gangen of in een isoleerkamer , ... Spreken over integratie van onze mensen in de maatschappij klopt in die zin niet : deze structuur maakt er zelf deel van uit en toont er ook de mechanismen van. Het is die structuur zelf die terug geopend moet worden naar buiten toe.

We openen die structuur door de beslissing te nemen dat we niet met 'mentaal gehandicapten' werken en dat we niet in een 'bezigheidshome' werken. Dat is in elk geval een inhoudelijke lijn die , door alle splitsingen heen , blijft bestaan en van waaruit we onszelf kunnen bevragen : kan iemands singulariteit tevoorschijn komen doorheen de activiteiten die we doen of blijft het een 'bezigheid voor mentaal gehandicapten' ? Deze ethische keuze of beslissing laat ons toe een inhoudelijke lijn te houden , een kompas , doorheen alle veranderingen , conflicten , discussies en bricollages en is ook geen theoretische of praktische keuze : het is niet wetenschappelijk te verantwoorden of bestrijden , het is niet te verantwoorden of bestrijden door de vraag of het praktisch of efficiënt is , maar gaat aan dat soort discussies vooraf. Het geldt !

5. "Het gedicht , dat immers een verschijningsvorm van de taal is en daardoor in wezen dialogisch van aard , het gedicht kan flessenpost zijn en aan de golven meegegeven met de - beslist niet altijd hoopvolle - overtuiging dat ze ergens en ooit aan land zal spoelen , aan hartland misschien. Gedichten zijn ook op die manier onderweg : ze gaan op iets af. Op wat af ? Op iets dat open staat , dat kan worden bezet , op een aanspreekbaar jij misschien , op een aanspreekbare werkelijkheid."

(Célan , Paul , Discours te Bremen , p. 146)

Het oh zo irriterende 'kom eens' dat we dagelijks tientallen keren in Albe moeten horen en de eindeloze vragen die daarop volgen , dit is natuurlijk geen gedicht. Maar is het toch ook geen flessenpost van aan land gespoelde drenkelingen , schipbreukelingen die zich aan ons vastklampen omdat ze ons nodig hebben om te kunnen blijven leven ? Kunnen we dit 'kom eens' meesturen met de gedichten van Paul Célan , op weg naar 'hartland' ?

Elke keer dat we via een atelier , verzorging of familiecontact zo'n 'kom eens' kunnen ontvangen en er een contact mee kunnen enten , kan dit een boomstam worden waar onze drenkeling zich aan vast kan houden. De constellatie is niets anders dan het vlot dat ontstaat door in het spreken met elkaar al die boomstammen aaneen te sjoeren , niet om iets te weten te komen of plannen , maar gewoon om te verzamelen. Heel de vraag is of dat vlot dat we zo bricolleren zal blijven drijven. Als we voldoende met elkaar kunnen klappen , de ambiance voldoende goed is , dan zal het houden. Als er te grote splitsingen komen onder elkaar en we niet meer met elkaar kunnen klappen , dan

valt het vlot terug uiteen. Dit is heel het dragende stuk van ons werk : iemand dragen , bij de hand nemen (letterlijk of figuurlijk) , oppakken , bijeen pakken , bijeen houden.

Het andere deel is dat we moeten gaan varen , de open zee op , de ander , het onbekende tegemoet.

" Het gedicht is eenzaam. Het is eenzaam en onderweg. Wie het schrijft , blijft eraan meegegeven. Maar staat het gedicht niet juist daardoor , hier dus al , in het teken van de ontmoeting - in het geheim van de ontmoeting ?

Het gedicht wil naar het andere toe , het heeft dit andere nodig , het heeft een overkant nodig. Het zoekt die overkant op , het wijst zich de overkant toe.

Elk ding , elk mens is voor het gedicht dat afgaat op het andere een vorm van dit andere."

(Célan , P., De meridiaan , p. 245-p.246)

6. Het onbekende , het andere dat ge tegemoet gaat , houdt ook een vernietiging in van wie ge zijt om in een transformatie iemand anders te worden , dezelfde, maar veranderd. In die beweging naar de of het andere toe waarin ge iets of iemand ontmoet , verbrokkelt ge , ge verliest uzelf om er veranderd weer doorheen te kunnen gaan. Zo beschrijft Paul Célan zijn 'ontmoeting' met Ossip Mandelstam , van wie hij het idee van het gedicht als flessenpost heeft overgenomen en uitgewerkt :

"Alles is anders dan je denkt , dan ik denk ,

(...)

de naam Ossip komt op je af , je vertelt hem

wat hij al weet , hij neemt het , neemt het van je aan , met handen ,

je maakt de arm los van de schouder , de rechter , de linker ,

je plakt die van jou in hun plaats , met handen , met vingers , met lijnen

- wat afbrak , groeit weer aaneen -

daar heb je ze , kom neem ze nu , nu heb je ze allebei ,

de naam , de naam , de hand , de hand ,

kom neem ze nu als onderpand ,

**hij neemt het ook , en jij hebt
opnieuw wat van jou is , van hem was ,**

... "

(Célan , Paul , De Niemandstroos , p.343)

Het vreemde tegemoet gaan , het andere , het openen (factor p in de Sch-vector bij Szondi) om in een transformatie van mezelf het me eigen te maken , in me in te sluiten (factor k bij Szondi) om me dan weer te openen op het toekomstige andere , die dialectiek van openen en sluiten is de wezenlijke beweging waardoorheen ik mezelf wordt , singulier , eigen-aardig , bijzonder , maar is vaak ondraaglijk , bedreigend voor onze gasten en moeten we dus mee zoeken te dragen en begeleiden. Meestal zal het slechts in de marge zijn , verschuild , beschermt , in de schaduw , aan de rand dat ze er een beetje kunnen zijn. Nochtans is dit telkens weer openen naar de ander toe , zowel individueel als collectief , van wezenlijk belang om zin te geven aan ons bestaan , het stichten van onszelf en van Albe , als het ware , telkens opnieuw naar de toekomst toe.

"Bewandel je dus , wanneer je aan gedichten denkt , bewandel je met gedichten zulke wegen ? Zijn die wegen alleen maar omwegen , omwegen van jou naar jou ? Maar het zijn natuurlijk tegelijk ook , onder hoeveel andere wegen , wegen waarop de taal stem krijgt , het zijn ontmoetingen , wegen van een stem naar een waarnemend jij , creatuurlijke wegen , ontwerpen van een bestaan misschien , jezelf erop uitsturen naar jezelf , op zoek naar jezelf ...Een soort thuiskomst."

(Célan , Paul , De Meridiaan , p.251-p.252)

7. Als we die twee elementen bijvoegen , het dragen van het vlot en het openen in het tegemoet varen , krijgen we trans-port , wat mij de essentie lijkt van ons werk : samen in de constellatie een vlot maken om hem of haar dan te begeleiden naar de overkant , 'de open zee op', de ontmoeting tegemoet (cfr. Tosquelles , F. , Revue de Psychothérapie Institutionnelle n° 2, inleiding). Het woordje vervoer zegt echter reeds dat dit transport niet louter materieel is : het raakt ons , het roert ons , brengt ons zelf 'in vervoering' . Het franse 'être transporté par' heeft ook die betekenis van geroerd , geraakt , in vervoering gebracht worden. Het gaat dus niet om het louter verplaatsen van een 'object'. In dit waakzame transport worden we zelf geraakt , bewogen door wat het die ander doet , hoe fragiel en wankel hij zich daar in de wereld beweegt , hoe verloren , angstig of bedreigd. Het is in die bewogenheid door wat daar gebeurt dat we hem meepakken en dragen op onze weg. Naast de schoenen , kleren , zakjes en tasjes zijn de busjes van Albe dan ook één van de belangrijkste instrumenten in dit trans-port naar het andere toe , in het openen van Albe : we nemen ze mee , pakken ze bijeen om op weg te gaan : het andere , onbekende , onverwachte en verrassende tegemoet (de ark , de wijk , een atelier , een tentoonstelling , de winkel , op vakantie ,...).

Voor de uurroostergroep en het clubsecretariaat mondt heel de werking zo echter uit op de vraag hoe we het toeval kunnen organiseren : 'Comment programmer le hasard ?' vraagt Jean Oury doorheen heel zijn werk.

Hoe kunnen we vorm geven aan die paradox , hoe kunnen we ons werk gaan organiseren en er tegelijk voor zorgen dat het toeval kan verschijnen , dat een ontmoeting als confrontatie met het onverwachte kan plaatsvinden (cfr. De Bisschop , J. , Ruimte scheppen voor de ontmoeting. Het onmogelijke ontmoeten. Psychoanalytische Perspektieven, 2009 , 27 , 1-2 , p.9-p.33). Concreet kunnen we het creëren van mogelijkheden tot ontmoeting o.a. gaan toepassen op de invulling van de uurroosters. Enerzijds moeten een aantal zaken georganiseerd worden , het werk moet gebeuren. Anderzijds is het eigene aan het werken in Albe nu net dat we nog zoveel meer doen dan datgene wat op ons uurrooster staat. Soms kan dat wel een beetje wringen. Het is niet leuk om het gevoel te hebben dat je je collega's achterlaat met het werk , terwijl je zelf even weg bent om iets anders te gaan doen. Toch moeten we er op letten dat we dit kunnen behouden , dat ons werk zich niet gaat beperken tot datgene wat we moeten doen volgens het uurrooster. Ook in dat opzicht komt het er dus op aan om een 'ontmoeten' mogelijk te maken. Het is vaak maar op de momenten dat we net even niet bezig zijn met datgene wat we moeten doen dat het onverwachte opduikt (bij voorbeeld als je wat langer aan tafel blijft zitten na het eten , tijdens een babbeltje met iemand die je toevallig tegenkomt , ...). Zo'n dingen kun je natuurlijk onmogelijk op een uurrooster zetten. Daar ligt nu net de moeilijkheid van het programmeren van het toeval. Waar we echter wel bewust op kunnen letten, is het creëren van een bepaalde sfeer waarin er flexibiliteit is en respect voor het verschil. Dat laat iedereen toe om een beetje los te komen van datgene wat je moet doen om bij voorbeeld 's morgens te beslissen dat je in de namiddag met één van de gasten naar de dokter gaat omdat dat voor hem of haar zo belangrijk is. Het lastige daaraan kan zijn dat je werk zo minder zichtbaar en minder voorspelbaar wordt , maar dat maakt het tegelijk zo waardevol. Dit brengt ons ook terug naar de ervaring in de zin van onderweg zijn , het onbekende tegemoet , op weg naar het 'ont-moeten'. (Céline van Muylem).

8. De ander die we tegemoet gaan , het onbekende , de open zee waar we op varen , is ook bedreigend voor mezelf. De ontmoeting met de ander is altijd ook een crisis waarin ik uit balans raak. Ik verlies mezelf om mezelf te kunnen worden. De onbekende toekomst die we tegemoet gaan , is altijd ook de negatie van het heden , de onbekende ander de negatie van mezelf. Leven is in die zin altijd ook die nietiging , die dood in zich opnemen , om het opene tegemoet te kunnen gaan doorheen de beproevingen van het leven.

'De toekomst en de ander als onbekenden zijn schaduwen die het mysterie van de dood weerspiegelen in het heden van het leven.'

(Bin Kimura , L'entre , p.114)

Met dit einde zijn we echter ook weer bij het begin , het gedicht van Dante , aanbeland die in dat gedicht immers mee gaat varen met de doden naar de 'overkant'. Kunnen we , als we dit gedicht hernemen , misschien ook terugkeren naar onze vijf principes van de institutionele psychotherapie om ze kritisch te bevragen naar hun zin , maar ook daardoorheen onze werking terug te bevragen ?

"O gij die verlangend om te luisteren in een klein bootje
achter mijn schip aan zijt gevaren , terwijl het zingend zijn
weg vervolgt , keer terug naar de stranden vanwaar gij zijt
vertrokken : begeef u niet in volle ze , want misschien zult
ge mij daar kwijtraken en verdwalen. Het water dat ik nu
opga , is nog nooit door iemand bevaren. Minerva blaast
mijn schip voort , Apollo zit aan het roer en de negen Muzen
geven mij door middel van de sterren de koers aan."

(Dante , Divina Comedia , Paradijs , Canto 2 , p.309)

Tekt van Steven Delafortrie